

Пророк Н. В.,

завідувачка лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ

Психологічна культура в сучасній психології розглядається не тільки як важливий психологічний засіб саморегуляції та самодетермінації людини, а й як цінний ресурс для послаблення негативних впливів інформаційного суспільства. Розділяючи погляди багатьох науковців на сутність *психологічної культури* (О. Бодальова, Н. Чепелевої, В. Рибалки, О. Смирнової, Т. Куликової), ми також розуміємо її як *інтегральне поєднання* психологічної компетентності, ціннісно-сислового компоненту (ставлення до людей, світу, власної діяльності), когнітивної складової та рефлексії. Щодо психологічної культури педагогів, то вона є *ядром структури професійно-важливих якостей*, виконує *ціннісно-регулятивну, мотивувальну, фасилітативну, розвивальну функції в професійній діяльності*, і забезпечує високий рівень її успішності, а також самореалізацію особистості в житті і професії [2].

Одним із способів становлення психологічної культури (поряд із стихійним її розвитком) є свідомо цілеспрямована робота над її формуванням. На основі аналізу літератури й власних досліджень запропоновано наступну *модель процесу формування* (розвитку чи підвищення рівня) *психологічної культури*:

- найактивніший розвиток психологічної культури відбувається всередині професійної діяльності, у процесі професійного саморозвитку особистості, її самоосвітньої діяльності і в умовах спеціально організованих тренінгів і майстер-класів. Елементи (компоненти, складники) психологічної культури *набуваються* в процесі освітньої і самоосвітньої діяльності та

діяльності саморозвитку, освоюються в ході тренінгів і майстер-класів, *випрацьовуються і закріплюються* безпосередньо в процесі професійної діяльності, після чого стають *внутрішнім надбанням особистості (інтеріоризуються)*. Основний психологічний механізм розвитку – механізм розходження між операційно-технічною і мотиваційною стороною діяльності.

- *Когнітивна складова* психологічної культури розвивається переважно через формування *психологічної грамотності* як певного обсягу психологічних знань і вмінь, які забезпечують необхідне підґрунтя для орієнтації в інформаційному суспільстві, для розуміння психологічних особливостей сучасних учнів, для знайомства з сучасними методами роботи з дітьми тощо.

- *Поведінкова складова* психологічної культури працівників освіти розвивається переважно через *формування психологічної компетентності*, що забезпечує ефективність професійної діяльності, поведінки та соціальної взаємодії з вихованцями й педагогічним колективом в умовах інформаційного суспільства.

Зауважимо, що дослідження співробітників нашої лабораторії виявили *психологічну неосвіченість* не тільки батьків, а й працівників освіти (зокрема, і фахівців із вищою освітою) [1]. Так, і педагоги, і шкільні психологи недостатньо обізнані з проявами посттравматичних стресових розладів і не вміють віддиференційовувати їх від тих відхилень у поведінці та навчальних спроможностей дітей, що мають інше походження. Психологічну неосвіченість можна пояснити, зокрема, тим, що у більшості педагогів сформована звичка працювати з ігноруванням психологічних чинників. І хоча зазвичай вони розуміють, що перед ними вже накопичилася ціла низка проблем, які вимагають наявності певних психологічних знань, багато хто із них залишається закритим для засвоєння нової інформації.

Розглянемо особливості розвитку *когнітивної складової* психологічної культури, який відбувається через формування *психологічної грамотності*. Для її підвищення педагогам необхідно:

- *усвідомлювати* те, що вирішення цілої низки професійних проблем (що накопичуються з досвідом роботи) потребує наявності все більшого об'єму психологічних знань (а також нових умінь, навичок, нових компетенцій);

- *збільшувати (розширювати) та поглиблювати* обсяг наукових психологічних знань, які допомагають розуміти себе та інших, розкривають механізми поведінки людей та їхньої соціальної взаємодії тощо. Ці знання здобуваються, зокрема, і завдяки самоосвітній діяльності;

- поглиблювати ті *специфічні знання*, що розвивають здатність до ефективної професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства, і яких потребує актуальна соціально-політична ситуація. Це наприклад, знання: а) які дозволяють активно використовувати інтернет-середовище як джерело нової інформації, як комунікативне професійне середовище, як середовище «інакше організованих» освітніх і психологічних практик, які структуровані сучасними стандартами та вимогами; б) оскільки війна із Росією призвела до появи великої кількості дітей із проявами *посттравматичних стресових розладів*, для педагогів України актуальними стали знання про характерні прояви цих розладів; про методи і прийоми роботи з психічною травмою (які зменшують негативні наслідки цих розладів і психологічне напруження в колективі); про те, як підтримувати психологічне здоров'я дітей і дорослих, як зберігати психічну рівновагу; в) раннє залучення до «цифрового» світу призвело до певних *змін* у психічному та соціальному розвитку сучасних дітей (зокрема, змін у когнітивних здібностях, мотивації), тому актуальною задачею педагога є не тільки набуття знань про ці особливості, а й розуміння *психологічних закономірностей тих впливів*, які інформаційне суспільство здійснює як на дітей, так і на їхніх батьків.

Як бачимо, психологічна культура педагога (як складник загальної і професійної культури) є важливим чинником педагогічної діяльності і розвитку вчителя як особистості і професіонала.

Література:

1. Особливості формування психологічної культури працівників освіти в інформаційному суспільстві : монографія / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. – 194 с.

2. Пророк Н.В. Психологічна культура: сутність, структура, процес розвитку /Н.В. Пророк / Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools. Issue: 2 (8) / Ed. by S. Maksymenko, V. Lunov, R. Iserman. – Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2015. –P. 119-130.